

Advies met betrekking tot asielzoekers en kerkelijk (diakonaal) beleid

Professor de Bruijne schreef op verzoek van het Deputaatschap Diaconale Zaken onderstaand advies rond asielzoekers en kerkelijk (diakonaal) beleid.

Probleem

Kerken krijgen te maken met asielzoekers, die op hun beurt verwickeld zijn in procedures met de overheid (IND). Daarbij doen zich op meerdere manieren dilemma's voor, bijvoorbeeld:

- De overheid wil geen verblijfsvergunning geven terwijl de kerk meent dat dit onrechtvaardig is
- De overheid gelooft – in geval van een bekering - niet dat de betrokkene werkelijk christen is geworden terwijl de kerk iemand als zodanig heeft aanvaard
- Een asielzoeker is afgewezen maar verlaat het land niet, en komt in de illegaliteit terecht, de kerk voelt zich uit christelijke motieven verplicht om te helpen of zelfs opvang te verzorgen maar werkt daardoor het overheidsbeleid tegen
- Een asielzoeker wil zich laten dopen, een huwelijk sluiten etc terwijl hij nog geen status heeft. Mag de kerk daaraan meewerken, bijvoorbeeld door een vorm van samenwonen voorlopig te erkennen als huwelijk.

Overwegingen

1. De kerk moet de overheid respecteren als rechtstreeks verantwoordelijkheid schuldig aan God. De overheidstaak mag niet worden genegeerd of overgenomen. De overheid stelt wetten en beoordeelt aan de hand daarvan gevallen. De uitkomst daarvan moet in beginsel gerespecteerd worden, ook als het eigen oordeel anders zou uitvallen.
 - a. Dit is temeer het geval wanneer er sprake is van een rechtstaat zoals in Nederland. Dan is er reden voor vertrouwen in de procesgang en in de wettelijke beroepsmogelijkheden.
 - b. De kerk is niet vanzelfsprekend in staat om een eigen oordeel te hebben over de gevallen die zich voordoen. Zij kan te goedgelovig zijn of onvoldoende rekenen met juridische of maatschappelijke factoren. Daarom moet zij in beginsel deze bevoegdheid niet aan zich trekken maar bij de overheid laten.
2. De kerk staat als samenleving van het rijk van God in principe vrij en onafhankelijk tegenover de overheid. Dat zij zich feitelijk moet schikken, mag deze vrijheid niet verduisteren. De vrijheid is vooral die van het evangelie en het eigen oordeel in het

licht van het evangelie. Zou de kerk onrecht constateren, dan heeft zij het recht om daartegen – met wijsheid – haar stem te verheffen en dit aan de kaak te stellen. Bovendien is zij geroepen zich in te zetten voor mensen die onrecht lijden, met middelen die passen bij het evangelie en die zoveel mogelijk tegelijk blijven binnen de marges van de geldende wet.

- a. Op dit punt blijft de kerk gemakkelijk teveel op de achtergrond. Nederlandse christenen zijn gewend aan een situatie waarin een (christelijke) overheid grotendeels vanuit christelijk-herkenbare waarden opereerde. In de huidige situatie is echter sprake van (onchristelijk geïnspireerd) individualisme, verharding, gebrek aan openheid voor wat anders is, afnemende gastvrijheid en gebrek aan religieus invoelvermogen. Daardoor dringen zowel in de wetgeving zelf als in de toepassing daarvan op concrete gevallen gemakkelijk andere dan christelijke waarden op de voorgrond. De kerk moet zich instellen op de postchristelijke situatie van dit moment en vaak krachtiger dan vroeger publiek protesteren, profetisch spreken en opkomen voor mensen.
 - b. Tegelijk kan de kerk er daarbij niet vanuit gaan dan een niet christelijke overheid en een niet christelijke samenleving zonder God te kennen vanzelfsprekend ontvankelijk zijn voor een dergelijk appel en zich laten overtuigen. Beter dan daarop in te zetten, kan de kerk inoefenen om zelf christelijke naastenliefde te betrachten en daartoe (eventueel grote) offers te brengen.
 - c. Bovendien moet de kerk beseffen dat deze veranderde context voor christenen een vorm van lijden kan betekenen. Daarom is het niet vanzelfsprekend om het onrecht dat christelijke asielzoekers ervaren, met alle mogelijke middelen te keren. Christenen moeten juist leren om onrecht te dragen en de kerk moet ze daarbij helpen. Waar het overigens gaat om niet christelijke asielzoekers, ligt die mogelijkheid om onrecht te dragen natuurlijk anders. Bovendien kunnen christenen welk elkaar oproepen om te lijden om Christus' wil maar is het opnemen van het kruis altijd een persoonlijke en vrijwillige zaak. Zolang iemand daaraan niet toe is, kan de kerk niet alvast vooruitgrijpen op dergelijk lijden en het een ander opleggen.
3. De overheid moet de vrijheid van de kerk respecteren. Daarbij gaat het om de vrijheid om vanuit het evangelie te spreken én te handelen. Zou de overheid dit recht willen inperken, dan moet de kerk God meer gehoorzaam zijn dan mensen en haar roeping gewoon volhouden, zelfs ten kosten van bestraffing, vervolging en andere consequenties.

- a. Wanneer bijvoorbeeld uitgeprocedeerde, illegale en zwervende asielzoekers in nood zijn, moet de kerk op grond van het evangelie helpen. Feitelijk kan dit neerkomen op burgerlijke ongehoorzaamheid, al lijkt de overheid nog altijd terughoudend en erkent zij de facto een soort recht van de kerk in dezen.
 - b. De middelen om te helpen moeten blijven binnen de marge van het evangelie. Daarom past wel de burgerlijke ongehoorzaamheid waarmee de kerk dakloze illegalen opvangt maar niet een gewelddadige actie (evenmin als bijvoorbeeld tegen een abortuskliniek).
 - c. Dit helpen mag niet impliceren dat de kerk al een oordeel heeft over de zaak van de genoemde illegalen. De kerk helpt zonder aanzien van de persoon. Dat betekent ook dat zij de rechtsgang van de overheid niet mag belemmeren.
4. Soms ontstaat een gewetensconflict, vooral wanneer de kerk op grond van eigen kennis en deskundigheid sterk overtuigd is dat de overheid dwaalt in de beoordeling van een zaak en wanneer de consequenties van uitvoering van dit overheidsoordeel zouden neerkomen op ondraaglijke (bijvoorbeeld scheiding tussen kinderen en ouders of tussen gehuwden) of levensbedreigende risico's . De kerk moet zich dan zorgvuldig informeren over de afwegingen van de overheid maar wanneer deze geen vertrouwen wekken of zelfs duidelijk voorkomen uit onbegrip en vooroordeel, moet het leven van naasten haar zwaarder wegen dan het respect voor de overheid. Hoewel niet geheel vergelijkbaar (omdat er nu een rechtstaat is) lijkt deze situatie op die van het moedwillig verbergen van onderduikers in oorlogstijd.
5. Het is betrekkelijk om hierbij al te zeer te onderscheiden tussen de officiële kerk (kerkenraad, diakonie) én individuele gemeenteleden. In het voorgaande is immers geopereerd vanuit de roeping van de kerk zelf. Zouden daaraan consequenties van burgerlijke ongehoorzaamheid komen zitten, dan moet ook de kerk zelf die voor haar rekening nemen.
- a. Wel is het onderscheid van belang wanneer de kerk zelf geen oordeel over een concreet geval heeft of kan hebben, of zelfs een tegengesteld oordeel. Zou één van de kerkleden op grond van een eigen oordeel besluiten tot opvang van illegalen of tot een andere vorm van hulp, dan moet de kerk dat bij de betrokkene laten en niet dekken. Zelfs moet ze de betrokkene onderwijzen vanuit de voorgaande punten. Pas als blijkt dat deze gedeeld worden maar dat het betreffende kerklid desondanks zelf in geweten overtuigd is dat iemand ernstig onrecht wordt aangedaan en in een levensbedreigende situatie verkeert, moet de kerk de keus van dit lid respecteren en daarvoor ruimte laten. Daartoe kan ook behoren dat de kerk, zonder eigen oordeel over de zaak, dit kerklid ondersteunt bij de keus die hij of zij maakt. Daarbij verdient wel de voorkeur dat dit feitelijk gedaan wordt door die kerkleden die

(eventueel indirect) ook zelf die overtuiging voor hun rekening willen nemen en niet door de kerk als zodanig. Daarmee voorkom je dat andere kerkleden tegen hun geweten in verantwoordelijk worden gemaakt voor iets waar de kerk zelf (kerkenraad) niet met eigen overtuiging voor kon kiezen.

6. De kerk moet zich niet alleen door principes maar ook door inschatting van gevolgen laten leiden. Wanneer zij voorziet dat steun of opvang niet blijvend waargemaakt kunnen worden, moet zij er niet aan beginnen en daarmee ten onrechte verwachtingen wekken en zo meewerken aan een alleen maar grotere teleurstelling.

Praktijk

Bij wijze van voorbeeld pas ik het voorgaande toe op de situaties waarmee ik inzette:

- De overheid wil geen verblijfsvergunning geven terwijl de kerk meent dat dit onrechtvaardig. De kerk moet zichzelf bevragen op mogelijke naïviteit en op eventueel amateurisme.
 - o De kerk moet betrokkenen steunen in alle wettelijk mogelijkheden om beroep aan te tekenen (met raad, mankracht en geld)
 - o De kerk mag zich tot de overheid richten en voor betrokkenen pleiten, en zo nodig publiek protesteren tegen onrecht.
- De overheid gelooft – in geval van een bekering - niet dat de betrokkene werkelijk christen is geworden terwijl de kerk iemand als zodanig heeft aanvaard
 - o De kerk moet betrokkenen steunen in alle wettelijk mogelijkheden om beroep aan te tekenen (met raad, mankracht en geld)
 - o De kerk mag zich tot de overheid richten en voor betrokkenen pleiten, en zo nodig publiek protesteren tegen onrecht.
 - o De kerk moet betrokkene leren om zo nodig te lijden om Christus' wil en daarin ook voorgaan
 - o Bij christenen die zelf nog niet toe zijn aan lijden om Christus' wil en voor wie vertrek zou leiden tot onaanvaardbare en levensbedreigende consequenties, voorkomt de kerk (c.q. voorkomen kerkleden maar getolereerd en indirect gesteund door de kerk) langs illegale weg uitzetting.
- Een asielzoeker is afgewezen maar verlaat het land niet, en komt in de illegaliteit terecht, de kerk voelt zich uit christelijke motieven verplicht om te helpen of zelfs opvang te verzorgen maar werkt daardoor het overheidsbeleid tegen.
 - o De kerk is altijd zonder aanzien van de persoon geroepen tot het betonen van christelijke naastenliefde en gastvrijheid voor wie in nood is, dus ook tot het opvangen van deze mensen

- Wanneer zij zelf een overtuigd oordeel heeft moet de kerk betrokkenen steunen in alle wettelijke mogelijkheden, publiek protesteren tegen onrecht en in uiterste gevallen bereid zijn tot burgerlijke ongehoorzaamheid in dienst van het welzijn van de ander.
- Is dat niet het geval, dan moet de kerk er juist voor waken dat het betoon van christelijke naastenliefde niet automatisch een oordeel inhoudt over de zaak van betrokkenen.
- Een asielzoeker wil zich laten dopen, een huwelijk sluiten etc, terwijl hij nog geen status heeft. Mag de kerk daaraan meewerken, bijvoorbeeld door een vorm van samenwonen voorlopig te erkennen als huwelijk.
 - Om gedoopt te kunnen worden, is oprecht geloof voorwaarde. Of iemand tot geloof gekomen is, beslist alleen de kerk op grond van belijdenis en levenspraktijk. Is zij daarvan overtuigd, dan moet de kerk zo iemand zelf dopen, ongeacht de vraag of hij in Nederland zal kunnen blijven.
 - Trouwen komt voort uit Gods bijzondere leiding van mensenlevens. Hij moet de weg daarvoor openen. Zolang niet duidelijk is of betrokkene hier kan blijven, dan wel of de partner eventueel mee zal gaan naar het andere land, is het te vroeg voor een huwelijk, ook in een eventuele surrogaatvorm (samenwonen). Is de andere partij bereid om mee te gaan, en vraagt de ontwikkeling van een relatie om publieke markering (er is bijvoorbeeld al een kind, of de relatie duurt al lang), dan kan het feit dat een burgerlijk huwelijk nog niet mogelijk is (dat kan bij asielzoekers meerdere redenen hebben, onder meer onvermogen om te bewijzen dat iemand nog niet getrouwd was in zijn eigen land) leiden tot een tussenoplossing: een samenwoningsrelatie die door de kerk publiek gemarkeerd wordt.